

IV СУДАЦЬКА МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ПРИЧОРНОМОР'Я, КРИМ, РУСЬ В ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРІ»

25—26 вересня 2008 року у місті Судак (АР Крим), на базі відділу Національного заповідника «Софія Київська» — музею «Судацька фортеця» відбулася IV Судацька міжнародна наукова конференція «Причорномор'я, Крим, Русь в історії та культурі».

Робота конференції проходила у трьох секціях:

Археологія та історія Судака, Криму, Північного Причорномор'я з найдавніших часів до пізнього середньовіччя;

Візантія—Крим—Русь (зв'язки та культурні контакти): історія і археологія;

Проблеми охорони та реставрації пам'яток.

Наукова зустріч на теренах Судацької фортеці вже стала доброю традицією, започаткованою в 2002 р. Результати роботи трьох попередніх Судацьких конференцій яскраво відображено у трьох випусках капітальних Сугдейських збірників, матеріали яких отримали значний резонанс не лише у наукових, але й у широких читацьких колах. Це видання, що вже стало періодичним, є, поза сумнівами, вагомим внеском в історичну науку. Традиційним підсумком роботи IV конференції стане новий, сподіваємося, не менш цікавий і значущий науковий збірник її матеріалів.

До Судака з'їхалися вчені з різних куточків України, чимало учасників з Росії (Москва, Єкатеринбург, Санкт-Петербург, Тула), була гостя з Італії — професор Генуезького університету, сеньйора Габріела Аіральді. Її присутність на конференції стала можливою за сприяння Італійського інституту культури в Україні. Приїзд цієї учасниці, відомого в Італії історика-медієвіста, дає надію на подальшу міжнародну співпрацю вчених, які досліджують пам'ятки Генуезького періоду.

Потужний блок доповідей, пов'язаних з історією та археологією Криму та Київської Русі, підготували представники Інституту археології НАН України. Зацікавленість викликав виступ д.і.н., член-кореспондента НАНУ, завідувача відділу давньоруської археології — О.П. Моці.

Його доповідь «Хазарський слід у Пороссі» вдало супроводжувався ілюстративним показом історико-архітектурних пам'яток Охриду. Такі доповіді дають змогу панорамного бачення історико-культурних процесів, що відбувалися на Кримському півострові.

Низку різнопланових цікавих доповідей, дотичних до наукової проблематики, пов'язаної з вивченням, охороною та реставрацією кримських пам'яток, їх музеєфікацією, підготували співробітники Національного заповідника «Херсонес Таврійський», Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника, Бахчисарайського історико-культурного заповідника та інших відомих музейних закладів України.

Загалом пролунало понад 60 доповідей та повідомлень. Виступили сім докторів наук, 24 кандидати наук.

Головували на конференції заступник генерального директора з наукової роботи Національного заповідника «Софія Київська», к.і.н. Марголіна І.Є. та завідувач музею «Судацька фортеця», к.і.н. Фарбей О.М.

Четверту міжнародну наукову Судацьку конференцію було присвячено трьом важливим подіям у житті Національного заповідника «Софія Київська» й, безперечно, у житті Судацького музею. Це 75-річчя заповідника, яке урочисто, на державному рівні, буде відзначатися у цьому 2009 році, 90-річчя відомого археолога, дослідника старожитностей Судака Михайла Антоновича Фронджуло та 50-річний ювілей входження Судацької фортеці до складу Софійського заповідника.

75-річчю заповідника було присвячено низку цікавих й актуальних доповідей його провідних науковців. У світлі останніх досліджень розглядалися пам'ятки заповідника — Софія Київська та Кирилівська церква. Новим відкриттям у царині вивчення графіті Софійського собору було присвячено пленарну доповідь д.і.н. Н.М. Нікітенко та В.В. Корнієнка, яким вдалося виявити та інтерпретувати датовані написи 1022, 1033, 1036 та 1492 рр. Блок доповідей про результати новітніх активних і вельми результативних дослі-

джен софійських графіті склали також виступи В.В. Корнієнка та к.і.н. Н.О. Сінкевич на засіданнях секції «Візантія—Крим—Русь (зв'язки та культурні контакти): історія і археологія». Т.М. Рясная, яка вивчає історію реставрації Софії Київської, у своїй доповіді звернулася до проблеми реконструкції знищених або схованих нині під реставраційними тонуваннями цінних написів і малюнків XVIII—XIX ст. На цьому ж секційному засіданні виступила к.і.н. І.Є. Марголіна, яка, вивчивши та осмисливши значний матеріал, вперше підсумувала історію та результати археологічних досліджень Кирилівської церкви.

Данину пам'яті Михайла Антоновича Фронджуло віддали науковці музею «Судацька фортеця». Про його біографію та діяльність на пленарному засіданні розповів провідний науковий співробітник к.і.н. В.В. Майко (доповідь підготували к.і.н. О.М. Фарбей, к.і.н. В.В. Майко і старший науковий співробітник О.В. Джанов).

Цінний матеріал про ювілейну дату Судацького музею містила доповідь «Нові архівні документи про входження Генуезької фортеці до складу архітектурно-історичного заповідника «Софійський музей», підготовлена генеральним директором заповідника, член-кореспондентом Академії архітектури України Н.М. Куковальською та провідним науковим співробітником заповідника к.і.н. І.М. Преловською.

Необхідно відмітити, що саме з моменту входження пам'ятки до складу Національного заповідника «Софія Київська» активізовано, а подеколи просто розпочато науково-дослідні роботи з вивчення, охорони та пропагування унікального Судацького архітектурного комплексу. Ці дослідження мали широкий різноплановий спектр: історичні, архітектурні, археологічні; вивчення архівних матеріалів, епіграфіки та на базі віднайденної інформації проведення ремонтно-реставраційних робіт. До цих досліджень долучилися такі відомі сьогодні фахівці як Є.І. Лопушинська, О.Ч. Скржинська, М.А. Фронджуло, І.А. Баранов, Л.Г. Климанов, С.Б. Сорочан, В.М. Зубар, С.М. Зеленко, В.Г. Тур та інші, а також науковці музею «Судацька фортеця» В.В. Майко, О.В. Джанов на чолі з завідувачем музею О.М. Фарбеєм. Ці вчені дослідили та продовжують досліджувати, описали та продовжують описувати багатющу культурну спадщину Судака та Судацької фортеці. За останні роки з ініціативи науковців музею, стараннями вченого з Санкт-Петербургу Л.Г. Климанова та співробітника «Судацької фортеці» О.В. Джанова повернено з небуття, опрацьовано та видано архівні матеріали однієї з відомих дослідниць Судацької фортеці Олени Чеславівни

Скржинської. Друковано наукові монографії співробітника музею, к.і.н. Майка В.В., численні наукові статті О.В. Джанова, присвячені дослідженням Судака та Криму. Безперечним внеском до кримської історії є кандидатська дисертація О.М. Фарбея, присвячена розповсюдженню християнства в Криму. Наукову археологічну базу України і нашого заповідника щороку поповнюють наукові звіти про материкові та підводні археологічні дослідження Судацької фортеці та її портової зони. Виконавцями цих робіт та авторами звітів є науковці музею. Важливий внесок у розвиток підводних археологічних досліджень Судака здійснює підводна археологічна експедиція, яку впродовж багатьох років очолює к.і.н. С.М. Зеленко. Йому, а також к.і.н. В.Г. Туру, який керував археологічними дослідженнями центральної частини території фортеці, та й усім тим, хто так чи інакше долучився до досліджень, а відтак — збереження пам'яток Судацького музею, низький уклін та величезна подяка.

Як відомо, одним з головних напрямів діяльності архітектурно-історичних заповідників є охорона та збереження пам'яток через їх постійний моніторинг та проведення ремонтно-реставраційних робіт. З 1968 по 1991 рік, на території фортеці провадяться планомірні архітектурні дослідження пам'яток з метою їх збереження, яке можливе лише за умови проведення наукових консерваційних та реставраційних робіт. З огляду на це, складено та затверджено спеціальну програму ремонтно-реставраційних робіт, що була розрахована до 2003 р. Проте, незважаючи на закінчення терміну цієї програми, реставрація та консервація пам'яток продовжується. Це — реставрація куртин фортеці, церкви Дванадцяти апостолів, церкви Параскеви, консервація відкритих археологічних розкопів. Саме за останні роки облаштовано територію музею, активізовано проведення культурно-масових заходів, оновлено експозицію та експозиційне обладнання музейної пам'ятки — середньовічної мечеті.

У 2002 р. завдяки зусиллям науковців заповідника Судацьку фортецю — архітектурно-історичну перлину Криму — номіновано та внесено до попереднього Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Зараз триває активна робота з підготовки та оформлення повного досьє на Судацьку фортецю для подачі на розгляд учасників сесії КВС щодо остаточного внесення пам'ятки до Списку ЮНЕСКО. За пропозицією фахівців ЮНЕСКО вирішено номінувати Судацьку фортецю паралельно з пам'ятками Генуезького пері-

оду, які збереглися в інших країнах світу (Італія, Греція, Туреччина та ін.). Сподіваємося, що така серійна номінація не тільки допоможе у започаткованій справі, а й розширить межі культурних, економічних, духовних контактів між музейними установами задіяних країн.

Усі ці здобутки не зростають самі по собі, за всім згаданим стоять люди. І саме цим людям, які досліджують, охороняють, пропагують Судацьку фортецю, висловлюємо щирю повагу та вдячність. Це не тільки фахівці-науковці, про

яких ми вже згадували, але й екскурсоводи, доглядачі та касири, двірники, прибиральники та робочі. Всі вони своєю працею долучилися до становлення, розбудови, розквіту музею «Судацька фортеця», що на сьогодні перетворився на значний науковий осередок, а Судацькі міжнародні наукові конференції зажили високого престижу серед дослідників і уваги широкої громадськості.

*КУКОВАЛЬСЬКА Н.М.
Одержано 25.11.2008*

СВІТЛОЇ ПАМ'ЯТІ НІНИ ОЛЕКСАНДРІВНИ ЛЕЙПУНСЬКОЇ

22 грудня 2008 р. пішла з життя Ніна Олександрівна Лейпунська. Вона ніби раптово зупинилася і більше не продовжила свій шлях з нами. Ще у липні – серпні цього року вона брала участь у роботі Ольвійської експедиції Інституту археології НАН України, у вересні – жовтні плідно працювала над новою монографією. Потім – несподівана хвороба і лікарня, з якої вона більше не повернулася.

Це велика, непоправна втрата не тільки для рідних та близьких, але й для античної археології в цілому. Ніна Олександрівна була видат-

ним вченим, прекрасною, доброзичливою людиною та просто дуже красивою жінкою. Слід особливо відзначити її інтелігентність та виховання, які допомагали їй зберігати рівноважність навіть у складних ситуаціях.

Ніна Олександрівна Лейпунська народилася 9 травня 1930 р. у місті Харкові в сім'ї вчених-фізиків. Але вона була настільки скромною, що не всі знали, що вона дочка всесвітньомовних академіків. 1954 року вона закінчила історичний факультет Київського державного університету за фахом археологія. В Інституті археології НАН України вона працювала з 1969 р., з 1993 р. на посаді старшого наукового співробітника відділу Археологічний музей Інституту археології НАНУ. Певний час Н.О. Лейпунська виконувала обов'язки Вченого секретаря відділу, була членом Фондово-експертної комісії Міністерства культури та мистецтв України. Вона провадила значну музейну роботу, з самого початку брала активну участь у створенні експозиції музею, зокрема і тієї, що існує зараз у розділі скіфо-античної археології, займалася створенням музейних виставок.

1975 року Н.О. Лейпунська захистила кандидатську дисертацію на тему: «Амфори з Ольвії VI–IV ст. до н.е.». Основний напрям її на-